

PROP-KOE/2025-07

08 grudnia 2025 r.

**Opinia w sprawie projektu
Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa
Białowieża Forest (część polska)**

Państwowa Rada Ochrony Przyrody, w odpowiedzi na prośbę Instytutu Ochrony Środowiska - Państwowego Instytutu Badawczego (IOŚ - PIB), z 30 czerwca 2025, **pozytywnie opiniuje** projekt “Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska)”, przygotowany przez IOŚ - PIB.

Uzasadnienie

Przedstawiony do opinii Państwowej Radzie Ochrony Przyrody projekt “Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest” stanowi istotny krok w kierunku wzmocnienia ochrony unikatowych zasobów przyrodniczych tego obszaru. **Dokument konkretyzuje szereg kluczowych rozwiązań, które należy ocenić jako korzystne z punktu widzenia zachowania Wyjątkowej Wartości Uniwersalnej Obiektu:**

1. Spójność z rekomendacjami UNESCO i IUCN.

Projekt uwzględnia decyzje Komitetu Światowego Dziedzictwa dotyczące ustanowienia Obiektu i jego rozszerzenia, a także szczegółowe rekomendacje wynikające z misji monitorujących przeprowadzonych w latach 2018 i 2024 z udziałem ekspertów UNESCO i IUCN. Plan generalnie odzwierciedla kluczowe zasady zarządzania obiektami światowego dziedzictwa, w tym: (1) Transparentność procesu planistycznego – poprzez otwarty tryb konsultacji społecznych, dostępność dokumentów roboczych oraz wysłuchanie opinii lokalnych społeczności, organizacji pozarządowych, instytucji naukowych i administracji publicznej; (2) Partycypacyjność – rozumianą jako istotny i realny wpływ interesariuszy na kształt dokumentu, w tym na decyzje dotyczące strefowania, dopuszczalnych form użytkowania oraz priorytetów ochronnych; (3) Spójność merytoryczną – poprzez powiązanie ogólnej koncepcji Planu z celami ochrony przyrody określonymi w dokumentach UNESCO, takimi jak ochrona niezaburzonych procesów ekologicznych, zachowanie różnorodności biologicznej na poziomie ekosystemów, gatunków i genów, oraz utrzymanie integralności Obiektu.

2. Ograniczenie presji gospodarki leśnej.

Projekt Planu Zarządzania da podstawy do trwałego ograniczenia presji gospodarki leśnej na Obiekt Światowego Dziedzictwa UNESCO „Puszcza Białowieska”, co należy uznać za jedno z jego najważniejszych osiągnięć. Dokument definiuje zakres dopuszczalnych działań w poszczególnych strefach i podstrefach, uwzględniając ich specyfikę ekologiczną, stopień i potrzebę zachowania naturalnych procesów oraz potencjał regeneracyjny. Takie podejście

umożliwia zróżnicowane traktowanie obszarów o różnym stopniu przekształcenia i różnych walorach przyrodniczych, przy jednoczesnym zachowaniu nadrzędnego celu, jakim jest ochrona i wzmacnianie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W opiniowanym dokumencie powierzchnia strefy 4 – czyli obszaru, w którym dopuszczalne są ograniczone formy aktywnego zarządzania ekosystemami – została znacząco zredukowana z 18,6% do 3,6% powierzchni Obiektu, co jest zgodne z naukową wiedzą na temat potrzeby minimalizacji wpływu człowieka na przyrodę ekosystemu Puszczy Białowieskiej. Co istotne, większość tej strefy obejmuje siedliska nieleśne (np. łąki) oraz powierzchnie techniczne (drogi, parkingi, pola orne, tereny zabudowane), co oznacza, że rzeczywista ingerencja w ekosystemy leśne została ograniczona do minimum. Aktywne działania przewidziane w lasach zlokalizowanych w strefie 4 (podstrefa 4b) dotyczą wyłącznie sztucznych nasadzeń sosny i świerka na siedliskach lasów liściastych w niskich klasach wieku, co należy interpretować jako próbę cofnięcia niedawnych przekształceń tych siedlisk poprzez nasadzenia, a nie jako kontynuację gospodarki leśnej. Takie podejście umożliwia ingerencję w obszary o istotnym stopniu przekształcenia, przy jednoczesnym zachowaniu pełnej ochrony w strefach o wysokiej wartości przyrodniczej. Plan wprowadza również zasadę przebudowy drzewostanu w wyniku działania czynników naturalnych jako preferowanego modelu przekształcania i regeneracji lasu, co jest zgodne z najnowszymi rekomendacjami naukowymi dotyczącymi adaptacji ekosystemów leśnych do zmian klimatu, jak również z wynikami aktualnych badań nad dynamiką regeneracji drzew w Puszczy Białowieskiej. Pozostawienie martwego drewna, rezygnacja z działań z zakresu hodowli lasu, zaprzestanie sadzenia drzew oraz ograniczenie stosowania ciężkiego sprzętu sprzyjają spontanicznej selekcji naturalnej i docelowo zwiększają odporność lasu na ekstremalne warunki pogodowe oraz presję ze strony organizmów uznawanych w gospodarce leśnej za szkodliwe. Jednocześnie należy zauważyć, że niezbędne jest wskazanie możliwie krótkiej i precyzyjnej perspektywy czasowej, w której zabiegi aktywnej ochrony na powierzchniach leśnych (podstrefa 4b) muszą się zakończyć - po tym okresie powierzchnie te powinny trafić do strefy biernej przebudowy drzewostanów (4c), a docelowo do strefy lasów naturalnych (3) i nie podlegać bezpośredniej antropogenicznej ingerencji w spontaniczne procesy w ekosystemach leśnych.

3. Ograniczenie presji gospodarki łowieckiej.

Projekt Planu Zarządzania proponuje istotne ograniczenia w zakresie gospodarki łowieckiej, która dotychczas wywierała znaczącą presję na zespoły dużych ssaków oraz strukturę populacji poszczególnych gatunków występujących na terenie Obiektu. Dotychczasowa praktyka obejmowała zarówno dokarmianie wybranych gatunków (np. jeleniowatych) na ńęcziskach, jak i odstrzał osobników gatunków łownych, w tym w ramach polowań komercyjnych organizowanych dla myśliwych zagranicznych. Tego rodzaju działania prowadziły do zaburzenia naturalnych procesów ekologicznych, w tym dynamiki populacyjnej, struktury wiekowej i behawioru zwierząt, a także do wzrostu presji antropogenicznej. Plan wprowadza zasadniczą zmianę w podejściu do gospodarki łowieckiej, ograniczając jej zakres zarówno przestrzennie, jak i funkcjonalnie. Przede wszystkim, działania łowieckie zostają zawężone do odstrzału gatunków obcych, które mogą stanowić zagrożenie dla rodzimych ekosystemów (jenot, szop praczy, norka amerykańska). Oznacza to rezygnację z prowadzenia gospodarki łowieckiej w formie rekreacyjnej i komercyjnej, co należy ocenić jako krok w kierunku przywrócenia naturalnej równowagi ekologicznej. Rezygnacja z dokarmiania lub zanieciania gatunków łownych ograniczy sztuczne koncentracje zwierząt, które zwiększają ryzyko transmisji chorób, rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków roślin, czy nadmiernej presji na lokalne siedliska. Z kolei ograniczenie odstrzału pozwoli na wzrost roli naturalnej selekcji w kształtowaniu dynamiki wielogatunkowych zespołów ssaków i stabilizację liczebności ich

populacji w oparciu o niezaburzone mechanizmy biologiczne. Ograniczenie gospodarki łowieckiej w Puszczy Białowieskiej należy uznać za bezdyskusyjnie korzystne dla zachowania jej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości, w szczególności w zakresie ochrony procesów ekologicznych, różnorodności biologicznej oraz integralności Obiektu. Działania te wzmacniają potencjał Puszczy jako obszaru referencyjnego dla badań nad naturalną dynamiką populacji i funkcjonowaniem ekosystemów leśnych w warunkach minimalnej presji antropogenicznej.

Należy równocześnie zauważyć, że gospodarka łowiecka powinna być ograniczona także w strefie buforowej zlokalizowanej wewnątrz obiektu - na polanach wsi Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo. Ich położenie wewnątrz Obiektu, stosunkowo niewielki rozmiar, wysoka atrakcyjność i wartość ekologiczna dla licznych gatunków zwierząt, znaczenie dla turystyki i rekreacji (np. obserwacja żubrów) oraz minimalne wykorzystanie rolnicze przemawiają przeciwko polowaniom w tych częściach strefy buforowej. Polowania na tych polanach oznaczają pozyskiwanie zwierząt przychodzących z centralnych obszarów Obiektu, mogą przekształcać te polany w tzw. „habitat pochłaniający” (sink habitat) lub w pułapki ekologiczne.

4. Charakter kierunkowy dokumentu i potrzeby dalszego doprecyzowania.

Projekt “Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest” jest planem ramowym, tj. nie ma prawnie wiążącego charakteru, ale powinien być traktowany jako ramy do sporządzenia wiążących planów przewidzianych w europejskim i polskim porządku prawnym - w szczególności planów ochrony lub zadań ochronnych dla form ochrony przyrody, planów urzędzenia lasu, planów łowieckich, planów gospodarowania wodami, planów utrzymania wód, krajowego planu odbudowy zasobów przyrodniczych, strategii rozwoju gmin, planów ogólnych rozwoju gmin i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planu zagospodarowania przestrzennego województwa. Zadaniem dla ministra właściwego do spraw środowiska jest nie tylko zatwierdzenie planu, ale zapewnienie, by tak się stało. Zadaniem dla Ministra jest też zapewnienie, by podległe mu podmioty i organy kierowały się Planem Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa wykonując swoje kompetencje planistyczne, wyrażając opinie oraz podejmując rozstrzygnięcia administracyjne.

“Plan Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest” ma charakter kierunkowy, co oznacza, że nie stanowi zamkniętego katalogu działań, lecz wyznacza strategiczne ramy dla dalszego zarządzania Obiektem. Dokument określa ogólne cele, zasady oraz priorytety ochrony, jednak wiele aspektów wymaga dalszego doprecyzowania w toku wdrażania Planu. Szczegóły dotyczące sposobu wykonania poszczególnych działań, harmonogramów, mechanizmów koordynacji oraz systemów oceny skuteczności będą musiały zostać wypracowane przez dedykowane zespoły robocze, komitety doradcze oraz instytucje odpowiedzialne za wdrażanie Planu. Kluczowe będzie zapewnienie, aby proces ten przebiegał w sposób transparentny i oparty był na wiedzy eksperckiej. Szczególną rolę w tym procesie odgrywa pełnomocnik Ministra Klimatu i Środowiska ds. UNESCO, który zgodnie z zapisami Planu ma być centralną postacią koordynującą wdrażanie założeń dokumentu, nadzorującą zgodność działań z celami ochrony oraz reprezentującą interesy Obiektu wobec instytucji krajowych i międzynarodowych. Z tego względu wybór pełnomocnika powinien odbywać się w oparciu o jasne, projakościowe kryteria, z zapewnieniem niezależności, kompetencji merytorycznych oraz odpowiedzialności instytucjonalnej. Równie istotna jest cykliczna ocena jego pracy, oparta na mierzalnych wskaźnikach efektywności i jakości zarządzania.

Kilka istotnych zagadnień, które zdaniem PROP w obecnej wersji Planu są uwzględnione w sposób niewystarczający, powinno być wzięte pod uwagę na dalszych etapach wdrażania Planu. Wymienić tu należy między innymi:

- dokładniejszą analizę stopnia fragmentacji obiektu wraz z programem przywrócenia jego ciągłości przestrzennej, szczególnie w odniesieniu do oddziaływania zapory granicznej na łączność ekologiczną polskiej części Obiektu z częścią po stronie białoruskiej;
- lepsze rozpoznanie źródeł kryzysu hydrologicznego i sposobów jego ograniczania, zwłaszcza w odniesieniu do inwestycji zlokalizowanych poza granicami Obiektu;
- pogłębioną analizę kwestii ochrony układów półnaturalnych i środowisk związanych z zaburzeniami ekosystemów;
- mechanizmy finansowania działań ochronnych i zarządczych;
- zasady współpracy między instytucjami publicznymi, naukowymi i społecznymi;
- system monitoringu przyrodniczego i społecznego;
- procedury reagowania na nowe zagrożenia i sytuacje kryzysowe;
- ramy komunikacji i edukacji społecznej w zakresie wartości Obiektu.

Kwestie te są istotne z perspektywy zachowania Wyjątkowych Uniwersalnych Wartości Obiektu, dlatego wdrażanie Planu Zarządzania powinno we właściwy sposób je uwzględniać.

Podsumowując, projekt "Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest" stanowi dokument o strategicznym znaczeniu, zgodny z międzynarodowymi standardami ochrony dziedzictwa przyrodniczego. Wzmacnia on pozycję Puszczy Białowieskiej jako Obiektu o Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości, wyznaczając spójne ramy dla jej ochrony w perspektywie długoterminowej. Jego wdrożenie wymaga ścisłej współpracy między instytucjami publicznymi, naukowymi i społecznymi, a także dalszego doprecyzowania mechanizmów operacyjnych, finansowych i ewaluacyjnych. Tylko konsekwentna realizacja założeń Planu, przy pełnym zaangażowaniu wszystkich interesariuszy, pozwoli na trwałe zabezpieczenie wartości, które legły u podstaw wpisania Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa. Państwowa Rada Ochrony Przyrody rekomenduje przyjęcie "Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska)".

dr hab., prof. UW, Ewa Jabłońska
Wiceprzewodnicząca PROP
[podpisano elektronicznie]

Otrzymują:

- Pan Mikołaj Dorożała, Podsekretarz Stanu, Główny Konserwator Przyrody
- Pan dr. hab. Marcin Stoczkiewicz, Dyrektor Instytutu Ochrony Środowiska - Państwowego Instytutu Badawczego